

ОЛЕКСАНДЕР МИЦЮК,
ПРОФЕСОР УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ ТА УКРАЇНСЬКОЇ
ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ПОДЕБРАДАХ

ФАШИЗМ

Накладом автора

Прага 1930

У десятий рік після закінчення світової війни хто не чув про фашизм? Він притягає до себе увагу не тільки політиків, його прихильників чи противників, але й найшов широкий розголос, а навіть став модною назвою серед певних кол ширшої публіки, хоч вона далеко не завжди знає його суть. Ним стали цікавитися і люде науки; повстали навіть інститути для вивчення фашизму. Про нього зявилося вже не мало спеціальних публікацій на різних мовах, крім української, на якій досі маємо тільки окремі статті про ті чи інші його прояви.

Тимчасом і для нас далеко незайвим є мати більш мени цілісну уяву, хочби тільки в стисло конспективнім огляді, цього нового й своєрідного політичного й соціально-економічного явища, бодай у його основних ідеологічних і практичних проявах.

Таку іменно уяву про фашизм в його процесі розвитку і спробували ми тут подати.

Основи цього нарису про фашизм читав я, як доклад, літом 1927. р. в Українській Громаді в Римі, а потім повторив його в Українськiм Правничiм Товариствi в Празi та в моiм семiнарі політичної економії в Українській Господарській Академії в Подебрадах.

В е с н у п њ у Т а б о г а .

Липень 1929.

Автор.

Назва фашизм, походить від італійського *il fascio*, що означає звязку; у приложенні до людей це означає об'єднання одиниць у гурт, спілку. Таку назву мали в 90-х роках боєві організації сільсько-господарських і гірничих робітників у Сицилії. Під тою ж назвою виступали й організації інтервенціоністів, що мали своїм завданням втягти Італію у світову війну; у них богацько було блянкізму й завзяття, характерного для психології італійців.

Фашизм сучасний, справжній, урядовий повстав з кінцем світової війни на ґрунті незадоволення насамперед існуючим внутрішнім положенням і в другу чергу після-воєнним зовнішньо-політичним становищем Італії.

У парламентських виборах 1919. р. перемогли соціалісти, а серед робітництва проявилися большевицькі нахили. Воно спробувало соціалізувати фабрики, заводи та залізниці й його захватам уряд не перешкодив: червоні прапори з'явилися на підприємствах як символ усупільнення виробництва; але поза тим робітники не знали, що треба робити. Довга парламентська криза зі зміною міністерств, відсутність в уряді рішучості будь-як реагувати на захватну акцію робітництва, а в соціалістів брак рішучості закріпити й розширити ці захватні дії робітництва — кореспондували з насильствами над старшинами й комбатами, що вертали з фронту. Старшини навіть не могли показатися на вулицю з відзнаками, що їх заслужили у війні, бо збольшевичені елементи ті відзнаки зривали, а героїв війни переслідували; це нагадує аналогічне положення старшин б. російської армії з початком революції. Не треба підкреслювати, що революційні акції мас вели до народно-господарської руїни, тим більше, що вже світова війна підірвала основи народнього господарства Італії.

У зовнішньо-політичній відношенні Італія була покривджена з боку Антанти. У світовій війні вона понесла великі жертви, а міжтим союзники, здобувши перемогу при участі Італії, зменшили долю участі Італії в розділі здобичі. Італійці дивились на це як на пониження їх держави, яке ображало їх національні почування.

Внутрішня криза, підсилена зовнішньо-політичним розчаруванням, та безсилість парламентаризму й соціалізму викликали проти безвілля демократії протест у формі антидемократичного патріотизму, що поставив вище всього ідею національну й дав певне зосередження волевого напруження окремої групи населення. Патріотизм, націоналізм і волева експресія лягли в основу організованих фашизмом боєвих союзів, що від збройного захисту перейшли згодом у наступ. Написавши на своїм

прапорі — честь батьківщини й її великодержавність, — охоплена «містичною пристрасстю» і революційна своєю тактикою фашистівська течія у кривавій боротьбі з початком 1921. р. остаточно перемагає соціалістичні та комуністичні течії й незабаром сама зовсім неподільно опановує політичне життя Італії.

Вона організувалась і прийшла до влади під проводом Беніто Мусоліні. Фашизм це — Мусоліні, а Мусоліні — фашизм. Якже склалася особистість вождя (duce) фашизму, а потім многолітнього диктатора Італії?

Він родився в 1883. р. в родині сільського коваля, соціаліста, і сам спочатку був соціалістом. З професії сільський учитель. У самоосвітнім читанні захоплювався Блянкі, Марксом — Енгельсом, сам він підкреслює знайомство з творами Ніцше (чим хоче показати, чому він антидемократ і надчоловік), та самже з другого боку признається, що з усіх авторів він більш усього зобовязаний Жоржу Соррелю, теоретикові революційного синдикалізму, від якого навчився революційної тактики, приміненої в організації та виступах фашистівських когорт. Отже з рисами блянкіста, ніцшеанця і синдикаліста він попав у соціалістичну партію, де в 25 літ видвигнувся настільки, що займав у ній друге місце; вже перед війною був редактором популярної італійської соціалістичної газети «Вперед», в якій виступав у дусі синдикалізму — був ворогом парламентаризму, релігії та монархії, а приклонником рішучих дій і навіть політичного терору. У час італійсько-турецької війни 1911. р. за принциповий антимилітаризм він одсидів у в'язниці.

На початку світової війни стояло перед Італією питання участі у війні, яке розколело італійські партії; лише частина лібералів, соціалістів і анархо-синдикалістів виступили проти нейтральності; соціалісти, що стояли за війну, робили це тому, бо очікували від неї революційного землетрусу у світовій мірі. Тоді-то розійшовся з позицією партії Мусоліні, що став за війну; він залишив редагування «Впереду» і заснував інтервенціоністичний орган. На основі підозріння, що той орган фінансується на французькі гроші, Мусоліні був виключений (25. XI. 1914. р.) з соціалістичної партії. Одходячи од партії він заявив: «не думайте, що ви можете заборонити мені мою соціалістичну віру й що ви можете перешкодити мені працювати для перемоги соціалізму і революції». І дійсно, він ще кілька років писав як соціаліст. Всеж виключення з соціалістичної партії Мусоліні — романтичної особистості, що вірила в свою зорю, людини без академічної освіти, але глибоко знаючої свій нарід, розв'язало йому руки, а теж дало товчок до звороту в бік фашизму; це рішило не лише його власну долю, але й долю цілої Італії.

На початках фашистівської діяльності Мусоліні ще заявляв себе республіканцем і безрелігійним; зрештою сам фашизм був тоді далекий від якогось цільного світогляду чи ідеології. З початку фашизм вагався між республіканізмом і монархізмом, між соціалізмом й індивідуалізмом, між атеїзмом і релігійністю та не був партією. «Коли розуміти партію — говорив видний фашист Діко Гранді — як рух, що має свою власну ідеологію, своє власне обличчя, то ми ще не партія». «Фашизм — кавав на початках сам Мусоліні — є рух а жадна партія».

Фашизм не зродився із жадної теорії чи догми. Фашизм у процесі руху шукав точки своєї ідеологічної і практичної програми. Фашисти

пішли за Мусоліні — який на дні душі залишався тимже соціалістом, не знаючи власне, куди він їх приведе.

На першій мілянській фашистській з'їзді, що відбувся 23.III.1919. р. під гаслом «благо нації», зарисовуються перші програмові точки боєвого фашизму. В обсягу зовнішньої політики ствержено зраду з боку союзників у світовій війні, національну образу Італії та необхідність ведення великодержавної політики. В обсягу соціально-економічній, на рішуче домагання самого Мусоліні, ухвалено жадати: а) восьми-годинової праці не лише для промислових робітників, але й для сільських, б) передачі фабрик і заводів до рук працюючих, в) відступлення великих державних підприємств (як напр. залізниці) робітничим союзам, г) конфіскації військових прибутків й ін. Як бачимо — програма соціалістична, з поминенням тільки аграрних реформ. Коли в тімже місяці, що й відбувся перший з'їзд, робітники захопили фабрики в Дальміні, Мусоліні цей факт витав. Коли ще через рік захвати фабрик поширилися по цілій Італії Мусоліні (28.IX.1920) писав, що ця революція власне є одним з етапів тої революції, котру фашисти розпочали від травня 1915. р. Що більше, виступами селян проти поміщицьких маєтків у тімже році поруч з соціалістами керували, за згодою Мусоліні, фашисти.

Однак з тогож часу фашизм перестає толерувати конкурентів — соціалістів. Цікаво, що подібно зробив і російський більшовизм з соціалістами-меньшовиками та народниками. Революційний рух проти великих промисловців, великих землевласників і богачів банкірів викликав серед них переполох і при нездатності соціалістичного проводу потягнув за собою дезорганізацію народнього господарства. Це використовує фашизм, щоб одержати від капіталістичних кол матеріяльну підтримку для подавлення соціалістів і комуністів в ім'я революції порядку. Занепад і розкол в італійських працюючих колах, розбиття соціалізму виділенням комуністичної партії і розрив загальної конфедерації праці в соціалістичною партією, яка поділилася у свою чергу на два крила — всі ці обставини, ослабляючі противників, об'легчували фашизмові боротьбу з ними й комуністами.

Під прапором фашизму, як його перші кадри, станули — молодь, старшини й добровольці-комбатанти, чимало б. вояків із сільських і промислових робітників, приватних і державних службовців й ін. З добровільною матеріяльною підпорою фашистським когортам перші прийшли поміщики, потім фабриканти та домовласники. Вони постачали фашистам крім грошей ще й авта, на яких ті робили свої караючі налети в місцевости розрухів: цим першим прямим діям фашистів не бракувало краси й сміливості — вони йшли в бій десять проти сто. Як і російський комунізм, фашизм пересяк психологією і методами воєнної доби; його тактика випробується на боротьбі перш усього з італійським більшовизмом і є тактикою воєнно-більшевицькою: за розбите шкло він бє десять, за спалений дим палить три... Уряд Джіоліті в 1920—22 р.р. дозволяє фашистам розправитися з комуністами й соціалістами, против яких Мусоліні примінив самі жорстокі міри, при чім нераз розправлялися з комуністами бувші комуністичні робітничі групи, що перейшли до фашизму.

За даними анкети третього конгресу фашистів в 1921. р., яка охопила 151.644 членів, у фашистській організації начислювано:

поміщиків	18.084	} 36.231 або 24,1%
купців	13.878	
фабрикантів	4.269	
сільсько-господарських робітників	33.847	} 82.648 або 56,2%
промислових	23.418	
приватних службовців	14.989	
державних „	7.208	
вчителів	1.680	
моряків	1.506	} 29.772 або 19,7%
осіб ліберальних професій	9.989	
шкільної молоді	19.783	
	<hr/>	
	148.651	

Як показують ці дані в фашизмі були заступлені всі професії і всі класи: капіталістичні групи складали четвертину, трудові більше половини й міжкласові елементи коло п'ятої частини, так що по соціальному складу фашизм виступив як надкласова організація, в якій знайшла собі заступлення вся нація. І завдяки цьому, як рівнож завдяки переважній участі в ній трудових елементів, виставленням принципу «благо нації», видвиження ідеї нації пона дкласи, не означило фашизму, як соціальної реакції.

На флорентійському конгресі у грудні 1921. р. уконституовується «фашистська національна партія» і більше скристалізовується її програма. У зовнішній політиці, висловлюючись проти яких-будь інтернаціоналістів, фашизм став на позиції національної єдності всіх італійців, де вони не перебували, та визнав необхідним організувати економічно-торговельний розрив назовні, одріжнюючи якийсь час його від імперіалізму; з приходом до влади те розрізнення відпало. У внутрішній соціально-економічній політиці він над все ставить державу, захищаючи національні традиції й інтереси та підпорядковуючи приватні й класові інтереси моральним і господарським інтересам національності. Принявши за вихідну засаду ідею національності, тої реальної й історичної цілості, що складає довгий ряд поколінь, а в межах якої відбуваються всі без винятку прояви життя, фашизм шукає втілення свого ідеалу в державі, яку хоче бачити могутньою. Він заявляє, що готовий визнати й підтримати всякий політичний режим — монархію чи республіку — щоби тільки той режим пильнував інтересів національності. Він за консолідацію нації і тому проти комунізму й соціалізму, плекаючих класове роз'єднання і боротьбу; тим течіям виповіджена рішуча війна, але не робітництву. Робітництво фашизм береться організувати в робітничі синдикати (тут вплив синдикалізму), які мають служити вищій цінності — національності й виявляти національну солідарність провадженням національного виробництва, при чім конфлікти між працею і капіталом мусять розрішатися державним регулюванням. Так само фашизм виповів війну лібералізму, його методам і політичним провідникам, буржуазії, яка з погляду фашизму не зуміла розв'язати проблеми оновлення Італії. У ділянці промислу, торгівлі та перевозу проголошено було курс економічної демонополізації та денационалізації. З усіх галузей народного господарства хліборобство визнане ледви чи не за єдине джерело національного багатства, яке мусять бути

під винятковою протекцією держави. Признано, що великі землеволодіння мусять бути заховані; предбачувалося повільну аграрну реформу, однак лише у відповіднім часі та при сприяючих обставинах. Захист поміщицького володіння при одночаснім земельнім голоді італійського селянства давав привід противникам фашизму до твердження, що ним керує італійське юнкерство, що Джіолітті рішився використати фашизм, щоби піддати Італію владі аграріїв у фашистівській одежі. Далі фашизм залишає інститут приватної власности, однак розуміючи під ним не тільки саме право, але й певний обовязок виконання соціальної функції. Нарешті він полишає приватній почин... Такі загальні контури фашизму 1921. р.

У жовтні 1922. р. фашисти рішили захопити владу й проголосили похід на Рим. Та мілітарно вони тоді не були в силі побороити урядову армію, яка не втратила дисципліни. У відповідь на їх наміри, уряд рішив був розправитись з фашизмом при помочі війська, а король санкціонував приказ армії виступити проти фашистів. І коли все було готове, щоби їх розгромити, — сталося чудо. Вдова-королева Маргарита, завзята фашистка, що молилася до Мусоліні, з'явилася до свого сина-короля і змусила його одмінити приказ про подавлення фашистів. Таким чином фашисти розпочавши 24.Х.1922. р. «похід» на Рим, власне демонстрацію, 30. жовтня вже були в ньому. Лідер фашистівської опозиції,*) Мусоліні, замість опинитися у в'язниці, був іменований головою ради міністрів, щоби організувати сильну владу й новий сучасний варіант авторитарної держави.

У згоді з традиціями Італії, народньому рухові дано вихід; дотеперішній уряд без бою передав владу до рук фашистів. На цей раз в Мусоліні Італія знайшла виразника молодого бурхливого народнього завзяття. Фашизм видвигнув і зайвий раз доказав ролю особистостей в історії. Ілюстрацією цієї ідеї, що її колись в Англії так блискучо розвинув Карляйль, а яку в Росії своєрідно заступало народництво, стала постать Мусоліні, «duse» фашизму, людини волевої, активної, самопевної і самозакоханої, людини, що творить факти й перспективи, яка не задовольється досягнутим етапом, але із широким розмахом і пристрастю продовжує йти далі.

Отже з опозиції фашизм став урядовою партією на чолі держави. Щоби зрозуміти його реформи, подібно як програму, що не переставала бути в впливкім стані, є важливим мати уяву про основи філософічного світогляду фашизму. Провідною зорею для нього є нація як для большевиків кляса. Нація для нього зливається з державою, як кляса з державою для большевизму. Національна самоповага у фашистів переходить у національну виключність і вищість навіть над такими націями, як англійська й французька. Для фашизму інші національності є нічого, вони існують постільки, поскільки їх можна використати для Італії. Звідси подавлення фашизмом не італійських народностей Італії, як німецької так славянських, а також стремління до розросту, до імперіялі-

*) У цій ролі 1919 р. Мусоліні спробував був навязати звязок з посольством самостійної України в Римі, де прийшов з візитом — однак наше посольство, в особі радника Мазуренка, його не прийняло. Що там балакати з провідником якогось фашизму, що не має виглядів на значіння. — було мотивом неприняття Мусоліні.

стичного поширення меж Італії, що видатно спричиняється до занепокоєння Європи.

Але вимагаючи напруження всіх сил нації, кличучи її до активності, фашизм не вірить у творчу силу мас. Для нього народня маса як така, не є діяльним фактором історії; до творчости юрби він ставиться більш, ніж скептично. Натомість творчий успіх національності він бачить у руках вибраної меншости, аристократії духа, що своїм поривом захоплює і спрямовує на шлях поступу всі творчі сили народу. У фашизмі під гаслом «національної держави», подібно як у большевизмі, хоч останній видвигнув гасло демосу — «робітничо-селянську владу», криється якесь, так би мовити, призи́рство до широких мас, від яких і ті й другі вимагають яко головної чесноти: послуху. І фашизм — в ім'я нації — і большевизм — в ім'я всевітньої революції — прагнуть створити новий, незвичайний в історії суспільний устрій, і для свого ідеалу і в тій і в другій концепції держава стремить поглинути сучасну живу людину, і там і тут підпорядкувати її без останку, зробити з неї дисциплінований орган виконання, засіб, а не ціль в собі.

Що більше крайні фашисти проповідують, що «великі люде великі не тим, що відбивають справжній характер свого народу і здійснюють його завітні стремління». Ні, після них, справжні гіганти думки й дії виявляють не те, що в юрбі, яка уявляє з себе суму безякостевих нулів, а те, чого іменно завжди бракує народній гуці... Ці гіганти силою, проти волі мас, що жалко опираються, здійснюють якраз те, чого ті маси ніколи не здійснилиби.

Большевизм прийшов до влади крізь море крови, фашизм, щоб там не казати, порівнююче доконав перевороту з відповідним почуттям міри. Перший поставив ставку на інтернаціоналізм і світову революцію, бо соціалізму в одній країні не заведеш, а тому все старе став ламати з натиском стихії; другий з його ставкою на націоналізм і завданням завести лад і добробут в себе вдома, пішов до своєї цілі, навіязуючись до традицій античного Риму, методично. Недаром ще в соціалістичній партії Мусоліні називано Бісмарком.

Ставши на чолі влади, Мусоліні зустрівся зі старим парламентарним устроєм, большевики з новоповставшим. І фашисти, і большевики його відкидають; большевики в перший же день «Установчого Зібрання» його розігнали. Діячі фашизму, починаючи з Мусоліні, отверто висловлюють своє призи́рство до парламентаризму і народоправства; одначе фашизм не розігнав ні парламенту ні сенату, він, все підкреслюючи свою революційність, пішов одначе легальною дорогою. Мусоліні примушує найвищий в країні орган демократії — парламент — виносити одну за другою самовбійчі й самознищуючі постанови, і при вжитті метод колишнього свого земляка — Макіявелі, став компромітувати не лише тодішній парламент, але й саму ідею парламентаризму. Першою з таких постанов було висловлення парламентом довірря кабінетові Мусоліні й надання йому на рік необмеженої повновласти до переведення негайних реформ. Після цього владу парламенту де далі все більше обмежується. Перший міністр стає відповідальним тільки перед королем; відповідальність міністрів перед парламентом відпадає, вони несуть відповідальність тільки перед королем і першим міністром. Повновласть першому міністрові й урядові поширюється навіть до видавання деяких законів,

при чім перший міністр може не дозволити ставити якийсь законопроект на розгляд і розрішення парламенту. Потім у 1923. р., через тойже парламент Мусоліні проводить таку реформу виборчого права, яка заповнювала на дві третини парламент фашистами та їм співчуваючими. Нетреба підкреслювати, що новий парламент став слухняно ставити печатки на всіх декретах Мусоліні. Соціялісти, демократи й ліберали, вважаючи працю у таким парламенті за цілком марну, збойкотували його. Згодом одначе, як побачимо далі, і цей слухняний парламент усунено. Знову до вищої палати, сенату, став призначати король, тобто фактично Мусоліні, senatorів доживотно з числа осіб намічених фашистівськими корпораціями чи синдикатами.

Одночасно з одняттям значіння в обох палат, фашизм взявся за самоврядування. Як більшовики в ССРСР знищили муніципальне і земське самоврядування, так фашизм знищив муніципальне самоврядування і скасував виборні органи влади в провінціяхльних громадах з певною кількістю населення та замінив виборчі колегії урядовцями з призначення (podesta-інститут XII—XIII. в.). Зчерги пішло знищення свободи союзів, — не тільки таких як масонство, але й усіх інших. Фашизм і більшовизм, хоч виходить з інших залогень онаково відкидають право вільного асоціювання, цеї противаги могутній державній владі, що до певної міри зрівноважує і неутралізує державний примус. Рівнож скасовано волю зібрань. Для фашизму як і для більшовизму не держава для людини, а людина для держави. В обох безкрайний етатизм, з тим, що для фашизму правзором бувби етатизм Птольомейського Египту, а для комунізму — плятонівський етатизм з його визнанням рабства та поставленням громадянина на ролю «сторожового пса» держави (після вислову самого Плятона). Зрештою ще один член хартії прав людини й громадянина — свобода друку у фашизмі й в більшовизмі онаково знесена. Щоб уникнути розкладових впливів, як більшовіцькій режим, так фашизм, виявляють нетерпимість до думки й проявів громадсько-політичної діяльності противників, незаборонених в умовах демократії. Опозиція приневолена шукати собі вияву за кордоном. Опозиціонерів фашизму і більшовизму не лише переслідують в батьківщині але й коликому вдається втечи за кордон, йому стараються дсшкулити й вдома (конфіскатою чи секвестром майна) і закордоном (позбавлення емігрантів права громадянства, тощо).

Декретом з 12. I. 1923. р. стає офіційною установсю поруч з парламентом «Велика Фашистівська Рада», верховний орган єдиної легальної партії, який складається з 12—15 членів призначених самим Мусоліні й є поставлений над всім державним апаратом. Як бачимо, політикою фашистівської держави керує партія (економікою — корпорації).

Приглянемося зчерги до внутрішньої організації фашистівської партії. Скрізь на світі організація політичних партій полишена волі складаючих її громадян. Звичайно місцеві групи обєднують певне коло людей свого району; загальні збори того району вибирають місцевий комітет і делегатів до партійного органу ближчого вищого ступня, в яким панує таж процедура уконститування і вибір делегатів до вищого чи найвищого центрального органу. Отже партії організуються на демократичнім принципі виборности. Відступлення від цієї схеми зустрічається у більшовиків, де по статуту устрій партії зберігає виборність,

але на практиці вона підмінена способом призначення. Але фашисти пішли ще далі: по статуту фашистівської партії з 19.X.1926. р. ціла партія організується призначеннями згори.

Партія має три організаційні шаблі — верхній (центральный), середній (провінціональна федерація) і нижній (боєве фашіо).

Центральний ступінь найскладніший. На першому місці стоїть «duce»; його воля не знає жадних перешкод чи обмежень; спосіб заміщення поста «duce» не передбачено — Мусоліні сам взяв цю роллю. Диктаторів не призначається, — вони приходять самі. У безпосередньому розпорядженні Мусоліні стоїть фашистівська міліція, обернена в державну; ця спеціальна озброєна сила — як у большевиків залоги спеціального призначення — стоїть завжди до послуг диктатора. В 1927 р. фашистівська гвардія налічувала 800.000 вояків. На другому місці стоїть «Велика Фашистівська Рада» одночасно узнана найвищою офіційною державною установою. Як «Політбюро» компартії большевиків означає законодавчу й адміністративну діяльність держави, що її проводять потім державні органи, так у фашистів Велика Рада є осередком всієї реформаторської законодавчої діяльності фашистівського уряду; парламент і сенат є тільки регістраторами проєктів Великої Ради. «Велику Фашистівську Раду» з волі диктатора складають: а) міністри і товариші міністрів, призначені королем за вказівками «duce», б) представники фашистівських сенаторів — з призначення «duce», в) голови де-яких помічних при партії установ, залежні від волі «duce», г) особи, що їх запрошує «duce» за їх відданість справі фашизму. Велика Рада керує політикою партії і країни й призначає генерального секретаря партії і членів «Національної Директорії». Останні ведуть внутрішньо-партійну роботу. До центральних інституцій належить ще і «Національна Рада», що складається з секретарів провінціальних федерацій, котрих призначає генеральний секретар партії; її справою є вивчення і з'ясування завдань партійного життя.

У середньому партійній шаблі — провінціональній федерації, — душею справи є згори призначений секретар, котрий підбирає собі із фашистів свої провінції сім співробітників, що їх затверджує генеральний секретар; всі вісім членів цього середнього партійного органу фашистів названо «Провінціональною Директорією». При ній одбуваються, як загальні зібрання, з'їзди всіх секретарів нижчих фашіо, які мають теж саме завдання для провінції, що «Національна Рада» для всієї партії. На обов'язку секретаря середнього партійного органу лежить призначення секретарів первісних органів — боєвих фашіо.

У нижньому органі, боєвій фашіо, душею справ є секретар призначений згори, який підбирає собі п'ять співробітників, що їх затверджує секретар провінціональної федерації. Всі шестеро складають директорію фашіо. Секретар фашіо мусить мати всі відомості про моральність кожного члена дотичного відділу й про засоби, на які той живе. Секретар скликає з початком кожного року загальне зібрання фашіо, на якому викладає і з'ясовує програму діяльності в дусі вказівок згори. Після доповіді можуть бути дебати, але вони не впливають на зміну програми партії, і від секретаря залежить, чи варто їх зміст передавати вищій інстанції, чи ні. Теж і дебати провінціональної федерації — мають лише дорадчий характер для вищого проводу партії, а цей останній може давати поради «duce», до якого кінець-кінцем і зведено всі нитки партійного життя. Критика

слушно вказує, що такого роду централізований устрій партії, опертий на дисципліновану армію мовчазних і слухняних урядовців, стоїть у внутрішнім протиріччі до ідеї фашизму — підбирати здібні, вслєві на-тури, нову аристократію. Влада має часто відемний вплив на людей і попавші в бюрократичний апарат фашизму хочби й ідеалістичні елементи теж починають псуватися.

Переходимо тепер до царини соціально-економічної, в якій фашизм піднімає розв'язку вікової проблеми боротьби праці й капіталу. Виходячи з інтересів нації, він за розвиток витвірних сил робить солідарними всіх витвірців, які, як частина національного організму, залежать у своїм добробуті од багатства й величі цілої нації. Закон із 3. IV. 1926. р. так регулює відносини поміж працею і капіталом. Визнається (арт. 1—9) існування незалежних від будьяких міжнародних союзів, з національного погляду надійних синдикатів, окремо роботодавців і окремо працівників розумої та фізичної праці. Для кожної виробничої групи роботодавців чи працівників може бути визнаний лише один союз. Такий «національний» союз набуває права оподатковування як членів так і не-членів союзу, однак приналежних до даної професійної групи, різними внесками в розмірі не вищим від денного заробітку. Внески ці, подібні до комунальних, стягається із зарібної платні в час виплати й вноситься у каси союзів. Визнані синдикати стоять під контролею уряду, а одним із способів державної контролі є затвердження урядом обраного голови й секретаря кожного союзу. Такі синдикати мають право поручати своїх представників в адміністративні органи аж до сенату включно, а також право укладати колективні умови праці, що мають силу для всіх осіб певної виробничої групи. Невиконання тих колективних договорів, звичайно зложених в адміністративних органах і проголошених в адміністративних виданнях — потягає за собою цивільну відповідальність. Службовикам адміністрації, суду та війська участь у синдикатах чи будьяких об'єднаннях заборонена. У цілій низці держав конфлікти між працею і капіталом можуть піти під добровільний арбітраж. У фашистівській Італії всі непорозуміння між працею і капіталом (арт. 13—17) передано на обов'язкове й примусове для сторін розв'язання суду, а тому при апеляційних судах засновано окремі магістратури праці. Найзагальнішим їх завданням є охорона вищого інтересу національного виробництва. Інтереси виробництва поставлені над інтересами поодиноких класів, у тім числі й над інтересами робітництва. Передавши всі конфлікти сторін на примусовий судовий розгляд, фашистівський законодавець (арт. 18—22) під загрозою суворих санкцій не дозволяє припинення чи іншого порушення непереривності та регулярності виробництва шляхом штраю (спосіб боротьби працюючих) чи льокавту (протиспосіб капіталістів). Як штраф так і льокавт відсуджено, «зложено до архіву» бо, як казав Мусоліні, нині вже не можна дозволяти собі розкоші минулого віку, — захищати приватні інтереси шляхом порушення виробничого процесу, — що спричинює ускладнення і так складного завдання задоволення потреб широкої людности та наносить страти цілій нації. Для вияснення повище наведеного закону видано (29. VI. 1926. р.) ще окремий правильник, у яким, між іншим, встановлено поняття корпорації, як організації, що об'єднює всіх робітників і їх ріжні синдикальні об'єднання окремої галузи виробництва. Корпорації, що їх фашизм уво-

дить у низку публічно-правних органів держави, це примусові об'єднання за професіями, піддані по думці арт. 28—31 правильника суворій державній контролі. Рішенням Великої Фашистівської Ради (з 31. III. 1926. р.) половина членів сенату постійно призначається з поміж кандидатів корпорацій — рівно від робітників і підприємців. Після видання правильника Мусоліні, що прийняв також портфель міністра корпорацій, заявив, що «корпоративний устрій держави є довершеним фактом». Після наведеного закону і правильника, кажуть фашисти, робітники й роботодавці поставлені на службу загально-національному інтересові, на службу принципів загальної солідарности витвірців; завдяки їм вможливлене співробітництво клас, співробітництво праці з капіталом, на місце класової боротьби стає класова гармонія.

Приблизно після одного року — 24. IV. 1927. проголошено прийняту Великою Фашистівською Радою хартію праці, що в дечім доповнює закон про корпорації. Перший артикул говорить, що «Італійська нація є організм..., єдинство моральне, політичне та економічне, реалізоване в державі фашизму». По думці другого арт. «праця у всіх формах... признається соціяльним обовязком, через що її бере в охорону держава. Виробництво у загальнім і цілім є з національного погляду єдиним..., і його вислід полягає в добробуті витвірців і розвитку національної сили». Солідарність ріжних чинників виробництва (арт. 4.) «знаходить свій вислів в колективній умові, що має служити примиренню інтересів підприємців і робітників та підпорядкуванню вищим інтересам виробництва. Магістратура праці (арт. 5.) є органом, при помочі котрого держава управильнює суперечки між працею і капіталом, наглядає за умовами праці й ін. Визнані законом синдикати наглядають за підтримкою і поліпшенням дисципліни в процесі виробництва. Корпорації складають із себе організації виробничих сил, репрезентуючи інтегральний інтерес нації, й тому, як сказано вище, вони визнані органом держави. Корпоративна держава (арт. 7) вважає для інтересів нації більш корисним приватний почин в обсягу виробництва, однак вимагає від нього ставати на послуги національним інтересам, тому робить організаторів підприємства відповідальними перед державою. Професійні асоціації підприємців (арт. 8) є зобовязані всіма силами старатися про збільшення виробництва, зліпшення виробів і зниження цін. Інтервенція держави в ділянці виробництва (арт. 9) має місце тільки тоді, коли приватний почин відсутний або незначний та коли цього вимагає політичний інтерес держави; вона виявлятиметься в формі контролю, заохочування (encouragement) чи в безпосереднім заряді. Під контролею органів корпорацій працюють бюро праці, що ведуть реєстрацію осіб, які шукають заняття. Підприємці мусять брати робітників (арт. 23) записаних в бюрох, але повинні брати на увагу наперед членів партії фашистів та фашистівських синдикатів, а потім інших, по черзі запису. Ця точка колективної умови приневолює працівників записуватися у фашисти чи у фашистівські синдикати, щоби не залишатись без праці. Хто не впишеться, того вважають антифашистом по думці засади: хто не з нами, той проти нас. У корпорації можуть вступати тільки італійці й тому не-італійці в Італії праці не одержують.

На основі вище наведеного законодавства вся економічна діяльність країни зосереджена в 15 примусових корпораціях. Із них є підприємчих:

хліборобська, промислова, торгівельна, водо-перевозна, залізнично-перевозна та банківнича. Відповідно до них є також 6 федерацій робітничих. Окремо стоять ще 3 федерації представників вільних професій. Кожна із трьох груп об'єднана в одну загальну федерацію, а цілу систему завершує вкінці союз чи корпорація корпорацій, яка є урядовою установою.

Приглядаючись основним рисам фашистівської організації економічного життя країни, не можна не помітити, що в ній, як і в ділянці політичній, є чималі подібності із совітською системою. У большевиків в ім'я світової революції, у фашистів в ім'я національної «фашистівської революції» (цього терміну постійно вживають офіційні документи фашизму) однако суворо проведений принцип етатизму. У большевиків удержавлені професійні союзи, у фашистів — удержавлені корпорації; там всі робітники повинні бути вписані у професійні союзи, що стали помічними органами совітського апарату, тут не можна не вписатися в корпорації, що служать фашистівському апаратові; там вони підпорядковані установі комуністичної держави, тут фашистівської; там і тут штрапки заборонені; там забарвлені на комуністичну краску профсоюзи одержують від уряду підпомогу й певні вигоди, тут в анальогічнім упривілейованім положенні фашистівські синдикати; там член комуністичної партії береться на працю поза чергою, тут члени фашистівської партії; там особа витвірця проглинута профсоюзами й іншими удержавленими економічними організаціями, тут вона тоне в корпорації, а корпорація у державі. Обі системи використовують перш усього на користь членів правлячої партії: там клясової, робітничо-селянської партії комуністів (10. I. 1927. мала 1,192.488 членів), тут надклясової партії фашистів (1927. р. — 1,106.000 членів). Там і тут офіційно запевнюється, що пануючі партії уявляють втілення духа й характеру нації. Комунізм не встидався взяти чужу аграрну програму, подібно й фашизм, одкидаючи соціалізм і комунізм, не вагався «брати з усіх програм живу їх частину й її здійснювати» (Мусоліні). І треба сказати, що фашизм дуже багато запозичує в централістичного соціалізму. Основою останнього є регуляція господарських процесів і фашизм у примусовім корпоративнім устрої й у примусовім підпорядкуванні самоврядувань далеко пішов на шляху регуляції. У фашистівській Італії, таксамо як і в большевиків, зовнішню торгівлю регулюють дозволи на довіз і вивіз. І там банківський кредит може бути виданим тільки за дозволом влади й у фашизмі тільки за візою урядового комісаря. У большевиків відкриття промислового приватного підприємства, начислюючого більше 10 душ, може бути у винятковім порядку концесійнім, у фашистів дуже тяжко одержати урядовий дозвіл на відкриття промислового підприємства, яке малоби поверх 10 робітників. У большевиків внутрішня торгівля монополізована й «частник»-а допускають до торгівлі тільки на основі окремих дозволів і спеціального регулювання; у фашистів без урядового дозволу не можна булоб відкрити ні одного торгівельного підприємства. В обох державах досить розвинені т. зв. «добровільні збори»...

Фашизм взяв у руки робітництво; коли численні підприємства, як ткацькі і деякі інші фабричні підприємства, переживали кризу, фашистівські синдикати зобов'язали своїх членів відмовитися від всякої винагороди за додаткову годину праці; у цей спосіб зменшувано витрати виробництва, щоб збільшити конкурентійну здібність товарів на закор-

доннім ринку. Одначе розрахунок капіталістичної кляси на те, що фашизм буде на її боці, не справдився. Вправді робітництво взято в шори, але фашизм ніколи не давав більше «респекту» капіталістам в порівнанні з робітниками. Правда, він завів не 8-годинний, але 9-год. робітничий день (закон з 30. VI. 1926.), однак заборонив знижувати існуючу заробітню платню; при звільненні робітника підприємці зобов'язувані виплачувати дуже високі відхідні допомоги; масове звільнення робітників є заборонене. Коли в 1925. р. під впливом інфляції ціни зростали, тягнуци за собою і номінальний зріст зарібної платні, а промисловці стали вимагати збільшення грошового обігу, тоді Мусоліні відповів: ніякого збільшення емісії, навпаки, різке її скорочення для підняття курсу ліри й пониження цін, чого саме й бажали середні стани. Як бачимо, фашистський режим не пійшов у бік інтересів промисловців і банкірів, хоч вже самий тільки спад курсу цінних паперів у звязку з підняттям купівної сили ліри приніс їм страти. Мешкальне законодавство (січневий закон з 1926. р.) діткнуло інтереси наємників, їх зїзди навіть заборонено, але теж законодавство натиснуло й на другу сторону, на капіталістів-домовласників. Політика економічної свободи для привілейованих кляс — на чім стоїть лібералізм — за фашизму для них провалилася. Фашизм ставить у певні рямки вимоги до капіталістичної кляси з боку працюючих, знизу; однак одночасно, визнаючи «соціяльну функцію капіталу», як «велику й історичну силу» і як «систему, яка ще має перед собою довгі роки існування», обрушується на капіталізм величезними тягарями зверху. Він по свому опікується добробутом мас і, чуючи за собою силу, не знижується до підлещування юрбі. Мусоліні часто підкреслює, що інтерес держави стоїть над окремими інтересами й що лише принцип координації створить ґрунт для загального добробуту Італії. А у промові з приводу п'ятиліття фашистівського перевороту він, звертаючись до «чорних сорочок», хвалився господарськими досягненнями й між іншим вказував, що побідоносний захист ліри, житловий закон і хартія праці вїйдуть в історію фашистівського режиму.

Перейдемо тепер до аграрної політики фашизму, що його навіть іноді розглядають як своєрідну форму аграрного руху, поборюючого пролетаризацію селянства. Большевики, мовляв, прагнуть до індустріалізації в інтересах, насамперед робітництва, а фашисти — до рурізації, яка зробить Італію селянською країною, країною куркулів. Мовляв, Мусоліні не тільки на словах, як большевики, але на ділі повернувся «лицем до села», на що вказували ще традиції античного Риму..., які обрїбку землі вважали вищою горожанською чеснотою. Подібного роду толкування не мають оправдуючих підстав.

Як і за часів античного Риму, так і в сучасній Італії існують ляти-фундії великого розміру, про небезпечність яких вказував ще Пліній, а в боротьбі з якими наклали тоді життям славні брати Гракхи. Їх власники, у величезній своїй більшості, не провадять самі господарства, але здаючи землю в оренду, проживають ренту в містах. Дрібні орендарі, виплачуючи кабальні арендні ціни, незацікавлені в раціональних методах виужитковання землі й не мають до того належних засобів; штучне ґнобння земель селянами є там ще рідкістю. І от за цих відсталих аграрних відносин у добу, коли ціла Європа переводить аграрні реформи, фашистська Італія стоїть на боці від них. Як вже вище зазна-

чено, залишено в Італії велике землеволодіння недоторканим, не переведено жадної аграрної реформи, що наділилаб масу безземельного й малоземельного селянства, — сільських робітників й орендарів — землею за рахунок малонаселених лятифундій. Чи можна, за таких обставин, говорити про аграрний характер фашизму, про руризацію? Коли говорити, то хіба тільки в дусі противників фашизму, які кажуть, що фашизм є в руках аграріїв, що перші у свій час його підтримували, за що він тепер полишив поміщиків у спокою. В окремих провінціях фашизм організував «земельні управління», які переконали деяких поміщиків, щоби вони здавали частину своїх земель на підставі наємного договору селянам у довготермінову аренду. Пропагується обробітка землі через зацікавлення працюючих у прибутках сільсько-господарських підприємств, думаючи в той спосіб довести до певного зближення поміж аграрними класами на селі. Все це, розуміється, не дасть того наслідку для зменшення перелюднення країни, який дало би вивласнення лятифундій та їх розділення між трудовим населенням.

До світової війни зайві робучі руки в селах відпливали в заокеанську еміграцію і в тимчасову — заробітчанську. Остаточна еміграція в Італії забирала на завжди: у 1880. р. — 37,9 тис., 1890. р. — 104,7 тис., 1900. р. — 153,2 тис., 1905. р. — 447 тис.; перед війною еміграція доходила річно іноді навіть до 800 т. душ. Коли попередні уряди не знали, що їм робити зі зайвим населенням і раді були еміграції, фашисти пішли на впрост протилежний шлях. «Numero è Potenza» — кинув Мусоліні. Тільки з великою кількістю населення Італія може стати великою і тому не лише заборонена еміграція*), але фашисти стали ще й на шлях підтримки звищення приросту народжень тим, що облегчили від налогових тягарів многочисленні родини**), призначили їм навіть окремі нагороди та обтяжили великими податками нежонатих. У такій спосіб зростає головна основа (людський кулак!) для майбутніх імперіялістичних стремлінь. Коли для комуніста провідною зіркою є всесвітня революція, в якій євразійці добачують російський імперіялізм, то для фашиста — імперіялізм це вищий прояв національної гордості; фашистівський імперіялізм своїми алярмами нині поважно турбує передусім цих імперіялістів, які визнають тезу, що за кольоніяльним столом вже нема більш місця для спізнених претендентів. Закривши всі проходи для будьякого одливу населення за кордон, Італія стала подібною до паровика, переповненого парою, отже треба тій парі дати вихід, щоби сам паровик не розірвався...

Коли для зменшення перелюднення не використано аграрної реформи, як також еміграції, виникла потреба звернути увагу на інші можливості, зосібна агрикультурного характеру. Фашистівський уряд досить багато робить для підняття сільського господарства на вищий рівень, що в наслідку дозволяє на одній площі вмістити й прохарчувати більше людности. Заведені з липня 1925. р. митні ставки на довізне зерно

*) Виїзди закордон унеможливлені; не можна виїхати навіть до купелевих місць, бо... «наші — кажуть фашисти — найліпші».

**) Родина, що має сім і більше синів, та коли батько родини служить чи працює, звільнена від податків; колиж у родині 12 і більше синів --- вона звільнена від усіх податків за всяких обставин.

та борошно підняли ціни на сіль-госп. продукти, що спричинюється до інтенсифікації сільського господарства а з тим зростає й «трудойомкість» теренів. Підняття цін на довіз хлібів було допомогою в «bataglia del Grano», у боротьбі за зріст продукції пшениці. Річ в тім, що в післявоєнній Італії, головне харчеве збіжжя, пшениця, впало у виробництві, як щодо площі засіву — у 1907. р. — 5,230 т. гект., а в 1920.—24 р. р. річно 4,645 т. г. — так і щодо збору збіжжя — у 1907. р. 62,565 т., а в 1920.—24. р. р. тільки 48,487 т. квінт. Тимчасом споживання пшеничного хліба вслід за зростом населення піднеслося на 7,5% і довіз її (1924—1925. р.) досягав 25,738 т. кв., або більше 50% власної продукції пшениці; такий значний довіз робив Італію залежною від країн вивозу, а торгівельний білянс її пасивним. Фашистівський уряд підняв кампанію за те, щоб у постачанні населенню пшениці стати незалежною самовистарчальною країною, і то робив він «в ударнім порядку», подібно як це проводять у певних випадках большевики. Під пшеничну засівну площу стали брати землі з під інших, навіть часом більш інтенсивних культур; ціна в той спосіб поширеної продукції пшениці перевищає вартість довезеного продукту, щодо певної міри компенсовано довізними митами (до 60 лір на квінтал); тобто поширення пшеничних площ відбувається на рахунок споживача. У державнім бюджеті знаходяться такі видатки на агрикультурні цілі, як на: мандрівні хліборобські школи, досвідні й селекційні станції, поширення ушляхотненого зерна, сільсько-госп. вистави й нагороди, державні допомоги на купно с.-г. машин, винагороди за викриття фальсифікації с.-г. продуктів, довготерміновий державний гіпотечний кредит (на 30 років з 4,75%), раціоналізацію виробництва й ін. Щоб заохочувати до вжитку електричної і моторової сили тим сільським господарям, що стають на шлях цього новотарства а) даються премії (10 сентісімі) за кожную К.В.-годину, і б) вживаний за такої обробки дизельмоторами бензін чи петролеум відпускається без обложення митом чи акцизом. Передбачувані бюджетом агрикультурних заходів й заохочування до вжитку електричної і моторової сили є здебільшого продовженням агрикультурних заходів ще дофашистівської Італії, але значно побільшеними. Крім «bataglia del Grano» взяли фашисти за справу грандіозних меліорацій — величезних, з часу занепаду античного Риму непридатних і заплучених теренів середньої і південної Італії, як от тосканські «маремни», розсадника малярії, що нині повбавлені будьяких ознак людських жител. Розуміючи, що Італія, позбавлена мінеральних покладів і джерел сирівців, ніколи не стане промисловою країною, фашисти видвигнули, розраховану на 14 літ, програму с.-г. меліоративних поліпшень: осушки багнищ, регулювання рік, проведення каналів, гребель, водопроводів, битих шляхів, наводнення висохлих пустель й ін. Цей плян вимагає 7,5 мільярдів лір, з яких половину дає держава, а половину примусово має постарчити консорцієм поміщиків. Вже нині осушується відомі Понтійські багнища між Римом і Неаполем, як теж Римську Кампанію, — куди має бути скерована частина тих людських лишків, що раніш знаходили собі місце в заокеанській еміграції. Здійснення цих плянів обіцює в майбутности зробити Італію щодо збіжжя вповні самовистарчальною країною.

Ціле сільське господарство Італії підпорядкували фашисти системі відповідного регулювання. Вироблено загальний плян сільського госпо-

дарства і кожний мусить виконати визначену йому роль. Хто не зробить того, що йому приписує корпорація й агрономічні осередки, або виявить без поважної причини байдужність до свого господарства, той підпадає певній санкції аж до втрати права управляти своїм маєтком. Припинивши штрапки сільсько-господарських робітників на однім боці, фашизм зобов'язав з другого боку земельних власників давати працю осіло живим у районі маєтку зарібникам. Отже, залишаючи велику земельну посілість, фашизм наклав на неї низку тяжких соціальних обов'язків так, що держава стала співгосподарем у приватньо-власницьких маєтках. Політична диктатура йде тут у парі з диктатурою економічною у всіх галузях народнього господарства; загальна дисципліна простягається на всю націю.

Виховання молодого покоління Італії відбувається в дусі засад фашизму. Мусоліні якось сказав: «мені байдуже до старшого покоління; хай доживає свій вік афашистами й навіть антифашистами; мене цікавить майбутнє і тому мусимо працювати над молодю, підлітками й дітьми»... Виходячи з цього, величезну увагу присвячено вихованню молоді, щоби вона пройнялась націоналізмом і фашизмом. Вчителі мають організувати з учнів фашистівські гуртки й нині ціла Італія вкрита клубами фашистівської молоді. Вступ до них добровільний, але з тим зв'язано стільки принадного — розваги, ігри, гімнастика, спорт, вишкіл, кіно, театри, прогульки по Італії — і навіть вигідного — урядові й приватні знижки й іншого роду матеріальні полекші — що молодь вступає до клубів дуже охоче. Якийсь хлопяк, ставши членом клубу, робиться «балілою» і його записують у центурію, вдягають у фашистівський однострій — чорну сорочку, чорну шалку з фашистівським гербом та короткі чорні штанці. У вихованні психіки підростаючого покоління зручно використано й нахил дітей грати «у військо», і традиції далекої і близької минувшини — центуріони могутнього античного Риму й легенду Баліли. Баліла був 14-літній хлопець — генуєць, що 80 літ тому назад кинув перший камінь в австрійків — гнобителів рідного краю — і тим дав гасло до всенароднього повстання проти Австрії. Камінь Баліли став іскрою, що спричинила вибух національної визвольної боротьби італійців. Фашисти пригадали той легендарний випадок і зробили ім'я того хлопчини-героя збірним ім'ям усеї сучасної фашистівської молоді. Кому з підлітків не хочеться бути балілою, борцем за свободню велику батьківщину, іти в перших лавах національно-патріотичного руху? І молоде покоління йде в ряди баліли, добровільно підлягає суровій дисципліні, слухає старшого фашиста в центуріоні, машерує по вулицях як справжні жовніри; так підготовляється майбутня армія національної Італії. Цікаво, що й антипод фашизму — комуністи так само уділяють величезну увагу вихованню, розуміється в своєму дусі, молодого покоління, організувавши комуністичний союз молоді, комсомол. У комуністів — антинациональні комсомольці, у фашистів — національно-патріотичні баліли надія майбутности...

Далі, дома у себе, в Римі, фашизм має осередок могутньої католицької церкви. Як не сильна нині фашистівська диктатура, а проте вона не пішла, на зразок комуністів, дорогою перманентної боротьби з церквою, боротьби, що так болюче бє самий комунізм. Фашизм не дав можливости католикам виховувати італійську молодь у своїм дусі, але поза тим він

урахував значіння замирення з католицькою церквою і пішов навіть на відновлення папської держави-ліліпута. Цей крок приніс фашизмові більше його зміцнення; на тім одначе він, як побачимо зараз, не зупинився.

Склалася струнка й по своєму досконала система керування Італією. Здавалося, чогож ще треба? Одначе Мусоліні рішив, що вінцем цілої системи мусить з'явитися корпоративний парламент. Фашизм із прихильством ставився до парламентаризму й народоправства; парламент, вибраний загальною подачею голосів, цим «неорганізованим гулом мас», фашизм усунув. Проте, руйнуючи вівтарі «збудовані демосові, її величності юрбі», він одначе не одмовляється від того, щоб підкріпити режим правління одної партії, якоюсь імітацією народного представництва і системи виборів. Саме в період розквіту диктатури Мусоліні чомусь звертається до демократичної фасади своєї будови. Індивід, як самоціль, для фашизму не має значіння; він корисний лише настільки, наскільки мислить перш усього про державу і вже після того про власні інтереси; він, отже, цінний наскільки є частиною великого цілого. укладається в рамки об'єднань, корпорацій та обслуговує інтереси державної цілості. Не сам по собі, але як член якої-небудь виробничої економічної галузі і професійного об'єднання, індивід — на думку фашизму — має право на участь у політичній житті держави. Тому не повинно бути індивідуальних виборів по партійних списках, але мусять натомісць вибирати організації професійних союзів, синдикатів, корпорацій. Індивід, як член професійної групи, мусить вибирати своїх професійних послів, що, по переконанню фашизму, з дійсно ліпшої частини народу складуть народне заступництво, яке стане справжнім виразником духових інтересів нації і буде одночасно одбиттям всіх виробничих сил країни. Одначе професійні організації не мають повної свободи виборів; об'єднуючі всі роди праці 13 корпорацій тільки намічають кандидатів, під час коли одну четвертину намічають культурні установи й організації. Списки кандидатів надходять на розгляд Великої Фашистівської Ради, яка має право скреслення одних осіб та заступлення їх іншими, що не попали у список кандидатів. Вироблений таким чином Великою Радою список 400 кандидатів ставиться на одобрення громадян. Вся Італія уявляє зі себе одну виборчу округу, а кожний виборець може голосувати за, чи проти цілого списку. Якщо більшість голосувалаб «проти» — що практично неймовірно, бо правом голосу користуються тільки фашисти й «добрі громадяне» — то призначається нові вибори. Така конституція завершує організацію країни на засадах професійного об'єднання й означає кінець парламентарного режиму в Італії та віддання цілої країни під контроль фашистівської партії.

Перші вибори по цій системі відбулись у першій половині 1929. р.: на основі конституції вони тайні, у дійсности техніка виборів така, що тайне голосування обернулося в одверте; розуміється, виставлений був тільки один фашистівський список. Маючи на увазі систему догляду над громадянами, треба дивуватися, що всеж 130 тисяч голосів подано проти уряду; інші противники режиму не взяли участі у виборах. Фашистівський режим святкує перемогу; режим диктатури контрастигований народнім «плебісцитом». Щоб про цей плебісцит не говорено, але фашизм відважився на те, на що ніколи не зваживсяб режим большевицький.

Таким є у стисло конспективній формі й при тім у самих основнійших зарисах італійський фашизм. Він прийшов як певна реакція проти хиб демократії і соціалізму, з наявністю у високій мірі напруженого волевого елемента й перевагою прямої дії над теоретичним ідеологічним обґрунтуванням. Розчарована безсильністю і безвіллям парламентарного режиму та невмілістю соціалістів, Італія, можна сказати, з цікавістю зустріла фашистів, шукавших нових шляхів. Виходячи зі засади, що державна керма мусить належати меншості, «аристократії духа», фашизм пішов шляхом диктатури як методу державної перебудови. Поклавши в основу світогляду ідею національності, фашисти силкуються протягнути нитку до колишнього великого античного Риму; ідея націоналізму ХІХ. віку навязується до мрій про відновлення могутності колишнього Риму, забуваючи, що за сучасних умов ця мрія не має ніяких підстав до свого здійснення. У фашизмі можна навчитись організаційного хисту, в обсягу ж оригінальності принципів він дає, покищо, дуже мало, йому ще богацько бракує до тої цілісної системи, яка давала б відповідь на ріжноманітні запити людського буття.

Фашизм прийшов у формі диктатури, що своєю природою все є явищем виключним і тимчасовим, хоча вона в данім випадку протримується довший час. Постійна диктатура носить в собі зародки власного розкладу. Їй потрібні не раби, але аристократія духа; однак підчас пасивного стану має, підчас сліпої підлеглості й слухняності всебічно розвинені люде, які тільки й можуть надаватися на державних діячів, не можуть з'являтися, бо в часі хронічної диктатури висихає власне те джерело, з якого родяться активні й творчі елементи. Диктатор сам розуміє певний вищий інтерес держави, нації чи класу, які заступає, але механічні виконавці його волі стають за його спину переважно зі своїми еґоїстичними інтересами; диктатурам все загрожують підлизи, що непомітно накладають на них своє тавро. Диктатор завжди приписує собі непогрішимість, він непохитно певний, що його устами говорить сама правда, в його промовах — манія великості. Диктатури створювали справді видатні особистості, але заступники диктаторів ніколи не дорівнювали творцям диктатури. Диктатор лише тоді матиме успіх, коли відчує духа часу й стане провідником ідей, які бодай у зародку носяться в повітрі: здається, що такого відчуття не бракувало Мусоліні ні на початку, ні тоді, коли він до режиму диктатури припряг демократичні декорації.

У фашизмі богацько подібного з большевизмом, але про взаємозапозиченість не може бути й мови. Подібності є соціологічним наслідком будівництва і там і тут однак нової форми авторитарної держави. Обидва є яскравими явищами епохи, маючи кожний окремих симпатиків. Передова західньо-європейська демократія більш чи менш толерує большевизм, ставляючись різко негативно до фашизму, який для неї став лайливим словом. Навпакиж, вороги соціалізму й прихильники реакції з далечини захоплюються фашизмом до самозабуття, вбачаючи в ньому протитруту супроти соціалізму й демократії. Ці симпатії реакціонерів збудовані на незнанні суті фашизму, на уяві про нього, як про твердиню чорної сотні в Європі. Вище вже одмічено, що фашизм не міг піти й не пішов шляхом реставрації і реакції. У ньому є елемент великого гнету людської особистості, деспотизму, коли хочете тиранії, але від тих приznak не є вільний соціалізм і комунізм. Відомо, що комуністичні, теоре-

тичні концепції іноді були будовані на основі рабства (у Плятона); і на практиці: соціалізм іноді сполучався з кріпацтвом, як було подекуди й у нас на Україні до 1861. р. а комунізм сучасного С. С. С. Р. гнетом особистости, деспотизмом і тиранією перейшов фашизм мабуть більше, ніж у квадраті. Відомий німецький літератор Шеффер, знавець совітської дійсности, після одвідин Італії слушно зазначає: «нинішньої Італії вже не можна вважати капіталістичною державою. Вона в широкій мірі здійснює державний соціалізм з виключним вмінням зберігаючи в якості будівельного матеріялу приватньо-власницькі елементи». І далі дає таку прогнозу: «зараз двозначність тої форми, котра називається фашизмом, закривається неймовірною означеністю тої волі, котра називається Мусоліні. Але в ту будову, котру він будує, не підійде ніхто після нього: ця будова дуже легко може бути захоплена соціалізмом того чи іншого типу». На підставі моїх власних спостережень у часі мого одвідання фашистівської Італії в 1927. р. я можу приєднатися до наведеної вище характеристики й прогнози.

Тимчасом деякі праві, упривілейовані елементи різних держав здебільш й намагаються наслідувати засади фашизму. Їх споріднює з фашизмом — негачія парламентаризму, демократії і соціалізму та комунізму; одначе взяти фашизм у цілому вони і не зможуть і не зхотять. Фашизм виріс на своєріднім ґрунті Італії, є національним італійським явищем і в цілій своїй не лише політичній, але й в соціально-економічній суті — як люблять говорити фашисти — не призначений для експорту. Праві елементи беруть типовий для фашизму культ ватажка, його волеву напруженість і методи дії, щоби поставити їх на службу своїм антинароднім цілям; це тип псевдофашизму і його замало для успіху. Такого роду псевдофашистівська диктатура витворилась в Іспанії, однак вона там одквітає, не розквівши. Подібну долю переживає чеський фашизм під проводом екс-генерала Гайди й численні інші різновидности того псевдофашизму, в який, захоплені успіхами Мусоліні, задумали перефарбуватися невдалі крайно праві чорносотенні організації. Вони не розуміють, що у фашизмі не знайти аналогії з чорносотенством, вони не знають, або зачинають очі на те, що фашизм прийшов не з права а з ліва, і то не є випадковістю а його внутрішньою істотою.

Питання пересаджування на чужий ґрунт якоїсь, хочби надто досконалої форми режиму, не можна вирішати у формі простого механічного запозичення. Взяти з одної держави готову програму й перенести її в незмінній формі на другу — неможливо; можна тільки критично брати те, що підходить до ріднього ґрунту; потрібна творчість на національній основі, а не сліпе наслідування чи механічні пересаджування.

Наш час є свідком кризи, як парламентаризму, так і соціалізму в широкім змислі слова. Поява італійського фашизму для них мemento. Вони мусять перевести свою ревізію — фашизм на те вказав імперативно. На те вказує також приниження чи повалення парламентів, більш менш на зразок італійського фашизму, в Туреччині, Польщі, Литві, Югославії, почасти Португалії...

Людство ніколи не перестане шукати, доки воно існуватиме.

ЛІТЕРАТУРА.

Fritz Schotthöfer — «Il fascio Sinn und Wirklichkeit des italienischen Faschismus», Frankf. am M., 1924. *W. Elenbogen* — «Faschismus, das faschistische Italien», Wien, 1923. *J. Deutsch* — «Die Faschistengefahr», Wien, *I. Mannhardt* — «Der Faschismus», Münch., 1925. *G. Prezzolini* — «Le fascisme», Paris, 1925. *G. Ambrosini* — «Sindacati, Consigli tecnici e Parlamento politiko», Roma, 1925. *G. Gentile* — «Che cosa e il fascismo», Firenze, 1925. *P. Gorgolini* — «Il fascismo nella vita Italiana», Torino, 1922. *A. Levi* — «La filosofia politika di G. Mazzini», Bologna, 1922. *B. Mussolini* — «La nouva politica dell' Italia», I—III vol., Milan. *Йогож* — «Diuturna», Milano, 1924. *A. Oriani* — «La rivoluzione ideale», Bari, 1921. *S. Panunzio* — «La stato fascista» Bologna, 1925. *Kramskoj* стаття «Bataglio del Grano», в місячн. «Věstník čsl. akadem. zemědělství», 1926, № 9. *Папенко* — «Соціально-екон. підстави фашизму», скрипт, Укр. Госп. Акад., Подєбради. *Г. Сандомирскій* — «Фашизм», Моск.-Петр., 1923. *Вяч. Новиков* — «Фашизм», Париж, 1926. *Н. Русанов* — «Фашизм и большевизм», стаття в міс. «Революціонная Росія», 1927, № 54. *Йогож* — «Мусоліні», стаття там же, 1927, № 55—56. Статті й замітки в щоденниках: «Діло» (Львів), «Руль» (Берлін) та «Prager Tagblatt» — за 1924—28 pp.

Друкує друкарня «Legiografie» Praha XIII., Sámova 665.